

Економічна теорія не тільки пояснює минуле, але й надає інструменти для формування майбутнього, яке залежить від здатності суспільств розуміти і реагувати на зміни в економічному середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Економічна теорія як наука. URL: <https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u74/%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%A1%D0%9F%D0%95%D0%9A%D0%A2%20%D0%9B%D0%95%D0%9A%D0%A6%D0%86%D0%99%20%D0%97%20%D0%9A%D0%A3%D0%A0%D0%A1%D0%A3%20%D0%9E%D0%A1%D0%9D%D0%9E%D0%92%D0%98%20%D0%95%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%9E%D0%9C%D0%86%D0%A7%D0%9D%D0%9E%D0%87%20%D0%A2%D0%95%D0%9E%D0%A0%D0%86%D0%87.pdf>.
2. Класична економічна теорія: загальна характеристика. URL: https://pidru4niki.com/2015101166634/politekonomiya/klasichna_ekonomichna_teoriya_zagalna_harakteristika.

References

1. Ekonomichna teoriia yak nauka [Economic theory as a science]. <https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u74/%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%A1%D0%9F%D0%95%D0%9A%D0%A2%20%D0%9B%D0%95%D0%9A%D0%A6%D0%86%D0%99%20%D0%97%20%D0%9A%D0%A3%D0%A0%D0%A1%D0%A3%20%D0%9E%D0%A1%D0%9D%D0%9E%D0%92%D0%98%20%D0%95%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%9E%D0%9C%D0%86%D0%A7%D0%9D%D0%9E%D0%87%20%D0%A2%D0%95%D0%9E%D0%A0%D0%86%D0%87.pdf>.
2. Klasychna ekonomichna teoriia: zahalna kharakterystyka [Classical economic theory: general characteristics]. https://pidru4niki.com/2015101166634/politekonomiya/klasichna_ekonomichna_teoriya_zagalna_harakteristika.

УДК 657.6:005.584:658(045)

ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТОДИКИ АУДИТУ ОПЕРАЦІЙ З ФІНАНСОВИМИ ІНСТРУМЕНТАМИ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА СИСТЕМУ КОНТРОЛЮ ПІДПРИЄМСТВА

Остап'юк Н.А. Климович Д.А.

RESEARCH ON THE METHODOLOGY OF AUDITING FINANCIAL INSTRUMENT OPERATIONS AND ITS IMPACT ON THE ENTERPRISE CONTROL SYSTEM

Ostapiuk Nataliia, Klymovych Diana

В статті досліджено проблему методики аудиту операцій з фінансовими інструментами та його вплив на систему контролю підприємства, досліджено питання щодо достовірності фінансової інформації, зокрема стосовно операцій з фінансовими

інструментами підприємства, запропоновано удосконалення механізму застосування аудиторських методик, розробка та основні аспекти та в частині перевірки операцій з фінансовими інструментами, доведено важливість наявної проблеми в гнучкій системі підходів до перевірки достовірної оцінки фінансових інструментів, і насамперед, – фінансових активів, фінансових активів, в частині їх тесту на знецінення та вирахування ймовірних майбутніх кредитних збитків, доведено необхідність в застосуванні запропонованої методики, яка сприятиме підвищенню якості перевірки та виведенню максимально достовірності інформації про фінансовий стан суб'єкта господарювання

Ключові слова: аудит, фінансова звітність, фінансові інструменти, фінансові активи.

The article explores the issue of auditing methodology for financial instrument operations and its impact on the enterprise control system. It examines the reliability of financial information, particularly regarding operations with the enterprise's financial instruments. Enhancements to the mechanism of applying auditing methods are proposed, including the development and key aspects of auditing operations involving financial instruments. The importance of addressing this issue within a flexible system of approaches to verifying the fair valuation of financial instruments, especially financial assets, is substantiated. This includes testing for impairment and estimating probable future credit losses. The necessity of applying the proposed methodology, which will improve audit quality and ensure the highest possible reliability of information on the financial condition of the entity, is demonstrated.

Keywords: audit, financial reporting, financial instruments, financial assets.

Аудит, як частина системи фінансово-економічного контролю, в сучасному його розумінні належить до особливого роду інтелектуальної діяльності, яка передбачає дослідження всіх ланок фінансово-господарської діяльності підприємства, що перевіряється, і висловлення професійної думки аудитора про достовірність і якість складання фінансової звітності. Аудит фінансової звітності слугує захистом користувачів від неправдивого сприйняття та викривлень відносно відомостей про реальний стан господарюючого суб'єкта, фінансова звітність – ключове джерело інформації про фінансовий стан суб'єкта господарювання, потребує безперервної перевірки та підтвердження. Достовірне подання фінансової звітності є важливим інструментом та засобом взаємодії суб'єкта господарювання з ринковим зовнішнім середовищем, і тому потребує більш детального та кропіткого контролю. Різноманітність інтересів стейкхолдерів фінансової звітності привели до виникнення та розвитку аудиторського контролю фінансової звітності, завданням якого є підтвердження ступеня відповідності фінансової інформації встановленим критеріям. Сьогодні аудит є одним з основних елементів ринкової інфраструктури країн з розвинутою ринковою економікою, адже він задовільняє основну вимогу захисту користувачів фінансової звітності від хибного сприйняття інформації про правдивий фінансовий стан компанії. Його широке поширення зумовлено взаємною

зацікавленістю підприємства (його власників), держави (податкові органи) в отриманні об'єктивної інформації щодо достовірності фінансової інформації, зокрема стосовно операцій з фінансовими інструментами підприємства.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день наявні відкриті економічні підстави вважати, що неточності, помилки та зловживання, а також в окремих випадках - шахрайство в аспекті операцій з фінансовими інструментами стали одним із суттєвих важелів в виникненні світових фінансових криз. Саме тому питання не значному існуванні конкретних методик якісного аудиту фінансових інструментів потребує дослідження та впорядкування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням аудиту фінансових інструментів в певній мірі розглянуто у працях Г. Супрович [5], В. Здерника [3], І. Бурденко та І. Макаренко [2], М.І. Бондара, Бланк І.О., С. Ф. Голова, Я.Д. Крупка, О.А.Петрик, В.В.Сопко, Н. Лоханова та ін Проте, в наукових дослідженнях в основному висвітлювались операції з фінансовими інструментами в інтересах бухгалтерського обліку, та меншою мірою питаннями контролю та методик аудиту таких операцій.

Метою статті є дослідження та удосконалення механізму застосування аудиторських методик, розробка та основні аспекти та в частині перевірки операцій з фінансовими інструментами.

Виклад основного матеріалу. Аудиторська перевірка має здійснюватися на підприємстві не тільки з метою підвищення ступеня довіри користувачів до фінансової звітності підприємства, а й попередження помилок і підвищення ефективності роботи системи управління підприємством, а це позитивно впливає на чіткість обліку і достовірність звітних даних. Роль аудиту операцій з фінансовими інструментами можна по-різному характеризувати на макро- та мікроекономічних рівнях. На макроекономічному рівні досконалий аудит операцій з фінансовими інструментами є однією з організаційних форм контролю та вирішує стратегічні завдання, і має можливість застерегти на майбутнє від можливих помилок або правопорушень, і в той же час навпаки недосконалий процес здійснення аудиту фінансових інструментів може призвести до суттєвих негативних наслідків. Варто проаналізувати випадок про підтвердження однією із аудиторських компаній «великої четвірки», а саме ТОВ "ПрайсвотерхаусКуперс (аудит)" недостовірної інформації про

фінансово- господарську діяльність найбільшого (на той момент, 2014-2015рр) банку країни – ПАТ КБ «Приватбанк». Після надання аудиторського висновку за 2015р. були реструктуризовані кредити на суму понад 137 мільярдів гривень – зі зміною валюти кредитів, відсоткових ставок, умов погашення та застави за кредитами. А вже після націоналізації Приватбанку виявилось, що близько 97% корпоративного кредитного портфелю банку – це позики, надані компаніям, пов'язаним з його власниками [6]. "Наприкінці 2016 року були визнані збитки від знецінення цих кредитів загальною сумою 135 мільярдів гривень", - аргументували аудитори в процесі судового впровадження [1]. І хоча, в аудиторському висновку щодо фінансової звітності Приватбанку за 2015 рік було зроблене застереження щодо банківських операцій з пов'язаними особами", та реструктуризація фінансових зобов'язань в частині кредитування відбулася вже після надання аудиторського висновку за 2015р. (протягом жовтня-листопада 2016р.) НБУ все ж виключив ТОВ "Прайсвотерхаускоуперс" з Реєстру аудиторських фірм, які мають право на проведення аудиторських перевірок банків, а згодом Приватбанком і було подано офіційний судовий позов щодо кіпрської PricewaterhouseCoopers та української аудиторської компанії PricewaterhouseCoopers. Безумовно, відкритого доступу до робочої аудиторської документації даної перевірки не було, тому ми не можемо відкрито дискутувати стосовно основних помилок, або упущень в технології та аудиторських процесах здійснення такої аудиторської перевірки, проте, на нашу думку, застосування та дотримання досконалої методики здійснення аудиту фінансових інструментів значно може впливати та якість та достовірність результатів аудиторської перевірки. На нашу думку, першо-причиноюю подібних ситуацій на практиці є основна проблема в гнучкій системі підходів до перевірки достовірної оцінки фінансових інструментів, і насамперед, – фінансових активів. Фінансових активів, в частині їх тесту на знецінення та вирахування ймовірних майбутніх кредитних збитків, адже, саме гнучка неузгодженість методик до застосування відсотків нарахування (мається на увазі матриця резервування), та поглиблених функцій в аналізі платоспроможності контрагентів, в застосуванні ефективної ставки відсотка (з урахуванням облікових ставок регулюючих органів), саме це є запорукою сутності питання достовірного підтвердження показників фінансової звітності. Саме досконала перевірка даних розрахунків в частині ймовірнісних оцінок є

обов'язковими при здійсненні аудиторської перевірки, адже дає можливість отримати точність та підтвердити правильність застосованих ймовірнісних оцінок, які були використані при розрахунку резерву під майбутні ймовірні кредитні збитки

Безперечно, обов'язковими регулятивними документами, які застосовують аудитори в процесі планування та проведення аудиту фінансових інструментів, є низка міжнародних стандартів аудиту (МСА) Міжнародної федерації бухгалтерів (рис.1).

Дотримання та виконання даних нормативів сприяє значному підтвердженню достовірності перевірки обліку фінансових інструментів на підприємствах, адже даний аспект є важливим та складним питанням, так як повинен відповідати вимогам чинного законодавства та особливостям господарської діяльності; забезпечувати адаптування бухгалтерського обліку до сучасних умов та враховувати всі потреби зовнішніх та внутрішніх користувачів облікової інформації. Важливим є аспект обліку фінансових інструментів, а саме досконале підтвердження всіх господарських операцій з фінансовими інструментами первинними документами.

На нашу думку, *досконала методика аудиту фінансових інструментів*, що гарантуватиме точність результатів такої перевірки повинна включати систему наступних порядкових дій:

1. *Оцінка ризиків:*

- кредитний ризик, ринковий ризик, валютний ризик, відсотковий ризик, (ризик суттєвих змін процентної ставки), ризик зміни цін на інструменти капіталу, ризик ліквідності, ризик концентрації бізнесу та ін.

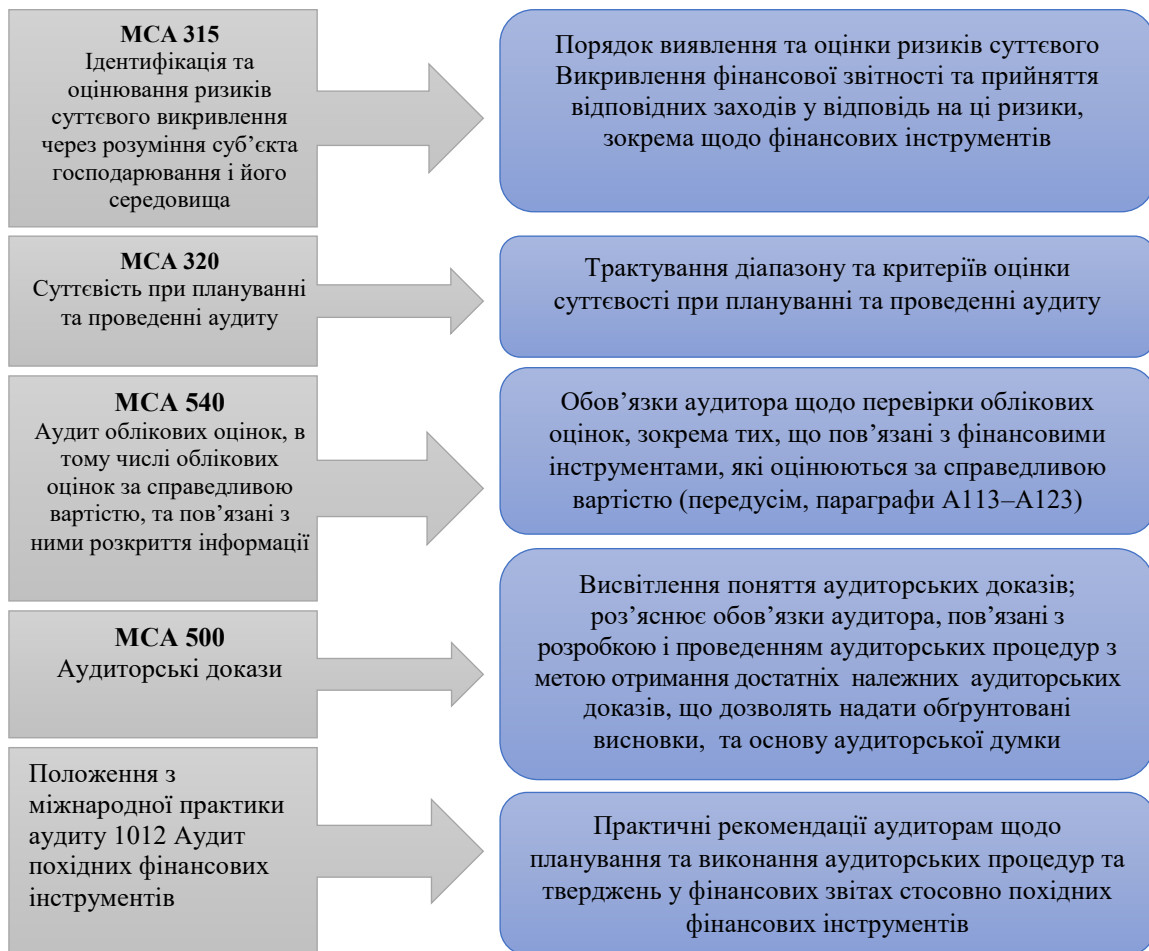

Рис.1 Нормативи, які застосовують у процесі аудиту фінансових інструментів та їх облікових оцінок.

2. *Методологія аудиторських процедур з урахуванням застосованої бізнес-моделі обліку фінансових інструментів:*

– розділення процесів на аналізу на короткострокові та довгострокові, а саме:

- Короткострокові – у разі, якщо перепродаж, то важливим є аспект справедливої вартості (відповідність до вимог МСФЗ 13 – 3 рівні достовірності), правильність віднесення витрат (на придбання);

- Довгострокові – у разі, якщо безвідсоткові, то правильність застосування ефективної ставки відсотка; якщо – модель по амортизованій собівартості, то здійснення перерахунків в тому числі розрахунок ефективної відсоткової ставки; якщо – модель по справедливій вартості через інший сукупний дохід, то детальність в перевірці розпорядчих документації, перевірка правильності визначення справедливої вартості.

3. *Достовірна оцінка резерву під ймовірні майбутні кредитні збитки*, а саме: перерахунок згідно застосованої методики суб'єкта, перевірка її на відповідність згідно нормативних вимог застосованої концептуальної основи суб'єкта та нормативного регулювання, поглиблений аналіз платоспроможності контрагентів, дослідження претензійно-позовної історії подій за звітний період, перевірка вірності та об'єктивності в застосуванні відсоткових ставок, (урахування облікових ставок регуляторів) та обов'язковим, на нашу думку, є альтернативний перерахунок суми можливого резерву під ймовірні кредитні збитки (наприклад, якщо державне-унітарне Підприємство – то перерахунок, шляхом застосування Постанови 1673, або з використанням матриці забезпечення, відповідно до рекомендацій МСФЗ 9 (рекомендує формувати резерв під кредитні збитки з моменту первісного визнання фінансового активу)), також обов'язковим є перевірка розрахунків, в яких застосовуються ймовірнісні оцінки під такі розрахунки можливих кредитних збитків, (в тому числі, застосовані ефективні ставки відсотка), а також – з метою подальшого аналізу наскільки вірним є дотримання обраних облікових політик та об'єктивність в застосуванні обраних облікових оцінок.

4. *Достовірна перевірка впливу резерву під очікувані кредитні збитки на фінансовий результат*, та в тому числі, застосування та перерахунок відстрочених податкових різниць (їх перерахунок та відповідність застосування нормативної бази, в тому числі – Податкового Кодексу).

Оскільки очевидним є, що в міжнародній практиці не виділяють затверджених окремо стандартів та положень, які б конкретизовано регламентували покрокову методику аудиту фінансових інструментів, ми вважаємо, що системна її інтерпретація, що наведена вище – є найоптимальнішим рішенням в даному питанні.

Стосовно України і процесів ведення бізнесу як в державному рівні власності, так і приватному, то цікавим є комплексний звіт, що був сформований Норвезько-українською палатою у співпраці з аудиторською компанією BDO, під назвою «Порівняльний аналіз фінансових інструментів для інвесторів в український бізнес»[4]. У звіті доволі наведено детальний порівняльний аналіз фінансових інструментів від різних державних суб'єктів та міжнародних організацій. Він містить детальний огляд механізмів підтримки з боку Європейського Союзу, Данії, Швеції, Фінляндії, Норвегії, Німеччини, а також міжнародних організацій, таких як

Європейський банк реконструкції та розвитку (EBRD), Багатостороннє агентство з гарантій інвестицій (MIGA), та інші. Такий комплексний аналіз підкреслює необхідність використання таких фінансових інструментів для інвестиційних проєктів в Україні та наголошує на важливості міжнародного співробітництва та стратегічних інвестицій для сприяння економічному відновленню та зростанню України. Погоджуємось з думкою фахівців компанії «Ernst&Yang», які зазначають, що «складність як самих фінансових інструментів, що використовуються компаніями і банками, так і принципів і правил їх відображення в звітності, що потребують глибокого аналізу і застосування професійного судження, роблять непростим завдання розробки і застосування облікової політики в частині обліку фінансових інструментів» [7, с. 39], і як наслідок – потребують удосконалення і методологічному аспекті процесів контролю операцій з фінансовими інструментами.

Аудит достовірності фінансової звітності через призму досконалої перевірки операцій з фінансовими інструментами є доволі не простим проте цікавим процесом в глобальній системі контролю. Адже, аудит фінансових інструментів є комплексною, складною і високопрофесійною перевіркою, від якості якої може взаємозалежати достовірність та правильність результатів аудиторської перевірки загалом. Саме тому, розроблено та запропоновано систематичну і покрокову методикау аудиту фінансових інструментів, уточнено питання дослідженням сутності оцінки фінансових активів, з акцептуванням уваги максимальної об'єктивності щодо застосованих ймовірносних оцінок, які були застосовані при розрахунку резервів під ймовірні кредитні збитки, уточнено та запропоновано обов'язковість розгляду альтернативних розрахунків при формуванні резервів під ймовірні кредитні збитки. Вважаємо, запропонована покрокова методика є основою організаційно-методологічного інструментарію аудиту фінансових інструментів, що слугує підвищенням якості перевірки та виведенням максимально достовірності інформації про фінансовий стан суб'єкта господарювання, що, в свою чергу, на пряму задовільняє запити стейкхолдерів та слугує основою для раціональних та ефективних управлінських рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аудитори з PwC кажуть, що попереджали Приватбанк про пов'язані кредити. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2018/04/4/635662/>.

2. Бурденко І., Макаренко І. Справедлива вартість в оцінці фінансових інструментів: вимоги Міжнародних стандартів фінансової звітності. *Вісн. НБУ*. 2014. № 2. С. 44–51. URL: <https://journals.knute.edu.ua/scientia-fructuosa/article/view/724/654>.
3. Здерник В. С. Аудит операцій з похідними фінансовими інструментами. *Ефективна економіка: електронне наук. фах. вид.* 2010. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=106>.
4. Порівняльний аналіз фінансових інструментів для інвесторів в український бізнес. URL: <https://www.bdo.ua/uk-ua/insights-2/information-materials/2024/comparative-analysis-of-financial-tools-for-investors-in-ukrainian-business-by-nucc-and-bdo>.
5. Супрович Г. О. Методика аудиту операцій з похідними фінансовими інструментами. *Тенденції розвитку обліку і аналізу як складових інформаційної системи менеджменту підприємства: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., м. Тернопіль, 29–30 листоп. 2012 р. Тернопіль : ТНЕУ, 2012. С. 256–259.*
6. Україна вимагає три мільярди доларів від міжнародної топ-фірми: як це можливо? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukraina-privatbank-pwc/29158514.html>.
7. Учет финансовых инструментов в соответствии с МСФО / кол. авторов компании «Ernst&Young». Москва: Альпина Паблишер, 2013. 919 с. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_06/296.pdf.

References

1. Audytory z PwC kazhut, shcho poperedzhaly Pryvatbank pro pov'iazani kredyty [PwC auditors say they warned Privatbank about linked loans]. <https://www.epravda.com.ua/news/2018/04/4/635662/>.
2. Burdenko, I., and Makarenko, I. 2014. “Spravedlyva vartist v otsintsi finansovykh instrumentiv: vymohy Mizhnarodnykh standartiv finansovoi zvitnosti [Fair value in the valuation of financial instruments: requirements of International Financial Reporting Standards]”. *NBU Bulletin* 2: 44–51. <https://journals.knute.edu.ua/scientia-fructuosa/article/view/724/654>.
3. Zdernyk, V. S. 2010. “Audyty operatsii z pokhidnymy finansovymy instrumentamy. [Audit of transactions with derivative financial instruments]”. *Efficient economy* 1. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=106>.
4. Porivnialnyi analiz finansovykh instrumentiv dlia investoriv v ukrainskyi biznes [Comparative analysis of financial instruments for investors in Ukrainian businesses]. <https://www.bdo.ua/uk-ua/insights-2/information-materials/2024/comparative-analysis-of-financial-tools-for-investors-in-ukrainian-business-by-nucc-and-bdo>.
5. Suprovych, H. O. 2012. *Metodyka audytu operatsii z pokhidnymy finansovymy instrumentamy [Methodology for auditing transactions with derivative financial instruments]. Trends in the development of accounting and analysis as components of the enterprise management information system, Ternopil, November 29–30.*
6. Ukraina vymahaie try miliardy dolariv vid mizhnarodnoi top-firmy: yak tse mozhlyvo? [Ukraine demands three billion dollars from a top international firm: how is this possible?] <https://www.radiosvoboda.org/a/ukraina-privatbank-pwc/29158514.html>.
7. Ernst&Young. 2013. *Uchet fynansovykh ynstrumentov v sootvetstvyi s MSFO. [Accounting of financial instruments in accordance with IFRS]. Moscow: Alpina Publisher. http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_06/296.pdf.*